

Efesus

Nalobulat nāpisulan aPol totosi van hən alat a Efesus

Ase itos nalobulat nāpisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat nāpisulan egai hən nəsā?

Itosi hən bēvūsani ke najos savi naim nalotuan ideh be evi nəvanuan gail lotoləmas bun aYesu, lotogol nəsā tokele.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi nāpisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Efesus.

APol itos nalobulat egai ŋais mai len naut a be?

APol itosi pəpadarŋ hən nasihau A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbarŋis aRom.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) AYesu mai nəvanuan san gail. Nəmauran veveu aGot toum hənī len alat siYesu (1.3–3.21)

3) Nəmauran veveu silat siYesu len navile a pan. Imabe? (4.1–6.20)

4) Nə-marīs-kotovi-an (6.21-24)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Efesus

1 ¹Ginau aPol, len naləŋonian siGot, gai ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau nutos nalobulat nāpisulan egai van hən gamit məttovi siGot len naut a Efesus, gamit məttohad nadəlōmian len aKristo aYesu.^a ²AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmət.

Navoian aGot togole mōs gidato

³Datisal suh aGot, aTata siMasta sidato, aYesu Kristo! Bathut nəḅonan dattokade mai aKristo, aGot ivoi masuḅ hən gidato len navoian ḅisi togəm len aNunun, navoian ḅisi lotogəm len nəmav. ⁴Navoian san imaiegai: A mō buni, nəboŋ aGot satubāt gol navile a pan sal, ilekis hən gidato tia gol datubon mai aKristo hən datḅevi esan səḅon. Ilekis hən gidato hən

---

^a 1.1 Uman 18.19-21, 19.1-40

datb̄inor len n̄əhon, n̄əsaan b̄ēb̄uer len gidato. Sutuai len na-l̄əmas-buni-an san, ⁵aGot inau koti tia ke b̄ipat kuv gidato hum dattovi anatum san gail len n̄əsa aYesu Kristo b̄igole, ale gagai aYesu igole tia. AGot igol tomainen husur el̄əŋon togole, igol gai eh̄əh̄aḥ̄ur. ⁶Igol natgalen p̄isi h̄ən datb̄isal suhi h̄ən n̄əyalyalan h̄ən navoian toviol k̄əmas h̄əni mai gidato len aNatun gai tol̄əmas buni.

⁷Len n̄əda h̄ən n̄əmatan siNatun, aGot igol datukad n̄əmakuvan. AGot erub̄at n̄əsaan sidat gail dan gidato husur topul masuḥ̄ h̄ən navoian. ⁸Naviol-k̄əmas-an san h̄ən navoian mai gidato epul s̄əsəhov. Len namitisau h̄ən n̄əmauran tonor mai na-l̄əboi-s̄əhoti-an san p̄isi, ⁹aGot eh̄əh̄aḥ̄ur h̄ən tokel v̄əhot n̄ə-nau-utaut-an sua san tosusuah. Sutuai tia aGot ikad n̄ə-nau-utaut-an gai toke tigoale len n̄əsa aKristo b̄igole. Ale aGot ikel v̄əhot n̄ə-nau-utaut-an en san mai gidato. ¹⁰N̄ə-nau-utaut-an san imaiegai ke: len n̄əboŋ b̄inor h̄əni balai, aGot dereh tigoale natit p̄isi len n̄ənav mai natit p̄isi len navile a pan lib̄onb̄on pipih̄əb̄əlan aKristo. AKristo dereh tikad n̄ədaŋan h̄ən na-il-a-m̄o-an h̄ən natgalen p̄isi. ¹¹Len aKristo, aGot ilekis h̄ən dattovi esan gail. Ilekis h̄ən gidato sutuai tia tonor h̄ən n̄ə-nau-utaut-an san. Ale igol natit p̄isi eh̄usur n̄ə-nau-utaut-an h̄ən nal̄əŋonian san ¹²h̄ən ke, ginamit, namttovi namet̄əkaḥ̄ h̄ən namttoriŋ n̄əlonamito len aKristo, namtb̄itoh h̄ən namtb̄isal suh n̄əyalyalan siGot.^b

¹³Gagai gamit am m̄ətsavi Ju m̄əttos̄əs̄əloŋ h̄ən nakitinan, na-kel-uri-an tovi ke aGot ilav kuv gamit dan n̄əsaan samito. Ale n̄əboŋ m̄əttoriŋ n̄əlo-mit len aKristo, aGot eviol h̄ən aNunun mai gamito hum tokel gati tia, gai ita gat nah̄əsan len gamito h̄ən m̄əttovi esan. ¹⁴ANunun aGot evi n̄ə-ta-gati-an ke natit p̄isi aGot tokel gati ke, teviol h̄əni mai gidato, datikade balai, n̄əboŋ n̄əmakuvan silat lotovi esan b̄ihav. Datisal suh n̄əyalyalan san!

Nasipaan mai na-sor-tuḥ̄-an

¹⁵Imagenan, n̄əboŋ notos̄əs̄əloŋ h̄əni ke m̄əttokad nad̄əlomian len Nasuḥ̄ aYesu, mai m̄əttol̄əmas bun alat siGot p̄isi, len n̄əboŋ enan v̄əbar dam̄ə-ŋai, ¹⁶nosipa vi t̄əban aGot tabtab h̄ən gamito, nanoŋan eḥ̄uer. Nusor tuḥ̄ m̄os gamit akis ¹⁷van h̄ən aGot Tata toyalyal, aT̄əman aMasta sidato, aYesu Kristo. Nousi ke, len aNunun, teviol h̄ən namitisau h̄ən n̄əmauran tonor, mai tikel v̄əhot aGot mai gamito, h̄ən na-l̄əboi-bun-gai-an b̄eti-bau am len gamito. ¹⁸Nousi am ke, tigoale m̄ətel̄əboi buni len n̄əlo-mito h̄ən n̄ə-vatvat-viri-an aGot tokis gamit h̄ən m̄ətb̄ikade. Nuke m̄ətel̄əboi s̄əhot na-pul-masuḥ̄-an h̄ən navoian toyalyal gai tokel gati ke, teviol h̄əni mai n̄əvanuan san gail. ¹⁹Nusor tuḥ̄ ke m̄ətel̄əboi n̄əyalyalan h̄ən n̄ədaŋan san tos̄əhor bun natideh dattol̄əboi datb̄inau s̄əhoti, n̄ədaŋan enan san tovi

^b 1.12 Gegai aPol isor husur gai mai naJu gail.

tarhət sidat dattoriŋ nəlodat len aKristo. Evi nabiltidaŋan gai toum lan ²⁰nəboŋ togol aKristo tole məhat dan nəmatan, nəboŋ toriŋi tobətah len navəlan nəmatu len nəmav.^c ²¹Len naut enan, aKristo eil a m̄o səhor aŋel o natəmat ideh toil a m̄o tokad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an. Iʋat nəhes tosehər masuʋ hən nəhes ideh lotoləboi ləb̄ikade, savi gagai ŋai, be evi vi sutuai.^d ²²AGot eriŋ natit p̄isi len navəlan aKristo, ale itabtabuh lan hən b̄eil a m̄o hən natit p̄isi m̄os nəvanuan san gail.^e Esum̄an gai tovi nəkadun towol hən niben ²³ale niben tovi nəvanuan san gail. Ale aKristo epul len nəvanuan san gail, gai togol natit p̄isi len naut p̄isi topul p̄isi hən natohan san.^f

Nəmauran veveu len aKristo

2 ¹A m̄o mətumat sil nəsabab samit dan nəsa aGot toləŋoni, mai nəsaan samit gail. ²A m̄o mətovi vanuan navile eg a pan məttohusur naḫisal salito tosa. Mətugol nəsa aSetan toləŋoni. Evi aSetan toil a m̄o hən natəmat gail hən naməsav, iwol hən nəlon alat lotomətahun ləb̄igol nəsa aGot toləŋoni. ³A m̄o gidat p̄isi datutoh maienan. Datohusur naləŋonian hən nibedato. Datugol natideh nəb̄oruan sasa sidato mai nənauan sidat toləŋoni. Datukad nəb̄oruan sasa enan nəboŋ lotopas gidato ale datosuḡan nəvanuan gail p̄isi am; datunor hən nəlol paŋpaŋ mai nəpanismen siGot.

⁴Be aGot epul hən nalolosaan mai na-ləmas-buni-an. Bathut na-b̄iltiləmas-buni-an san toləmas masuʋ hən gidat həni, ⁵naut kəmas dattomat len nəsaan sidato, gai igol datumaur mai aKristo. (Evi navoian aGot toviol kəmas həni ŋai tolav kuv gamito dan nəpanismen hən nəsaan samito.) ⁶Ale len nəb̄onan sidat mai aKristo hum niben, aGot igol datule məhat vi lan nəmauran vi sutuai mai aKristo ale eriŋ gidat datobətah maii len nəmav. ⁷Igole hən b̄eʋusan navoian san len nəboŋ ta tahw vi sutuai, navoian toviol kəmas həni tosehər bun natideh datoləboi datb̄inau səhoti. Igol navoian en san imasil len natit p̄isi togole m̄os gidato len aKristo aYesu. ⁸Ale igol imasil maiegai: Len navoian aGot toviol kəmas həni, ilav kuv gamito dan nəsaan samito nəboŋ məttoriŋ nəlomit len aYesu. Gamit mətsagol natideh hən mətb̄imakuv, evi navoian siGot. ⁹Datodədas datb̄igol natideh hən datb̄ikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato. Imaienan hən asike datb̄eləboi datb̄ipatpat gidat məhat lan. ¹⁰Husur evi aGot togol gidato. Len aYesu Kristo aGot igol gidato hən datb̄igol nauman tovoi gail gai toutaut həni sutuai tia hən datb̄igole.

Datosua len aKristo

¹¹Sa-nəlomit tibonboŋ hən nategai ke, nəboŋ lotopas gamito, mətsavi Ju. Ale naJu gail lotoʋiv hən na-tiv-dalusi-an nəvanuan togole len nibeli-

^c 1.20 Psa 110.1   ^d 1.21 Kol 1.16   ^e 1.22 Psa 8.6. Len nasuruan ta Kris ike, aGot eriŋ natit p̄isi pipit narien aKristo.   ^f 1.23 Kol 1.18-19

to, galit lokis gamito hən “alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an.” Nau təlmam hən nəboŋ ta m̄o enan. ¹²Len nəboŋ enan mətutoh, aKristo ēbuer len gamito. Mətovi metb̄os gail, mətsavi nəvanuan siGot, alat a Israel. Ale mətotətan hən na-kel-gati-an gail aGot tokel mai alat a Israel, na-kel-gati-an aGot tota gat gail len nahəsan. Mətsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. Mətutoh len navile a pan, aGot ēbuer len nəmauran samit gail. ¹³A m̄o mətutoh a tut dan aGot, be gagai mətosua mai aKristo aYesu. Len nəda hən nəmatan seKristo, aGot ilav gamit mətogəm pəpadaŋ hən gai.

¹⁴A m̄o ginamit namtovi Ju mai gamit mətsavi Ju datomətahun bun gidat gabag. AYesu igol natəmat len gidato, igol gamit mətsavi Ju mai ginamit namtovi Ju datosua. Na-mətahun-buni-an tohum napisbile topəpehun gidato, igol ēbuer. ¹⁵Len nəmatan hən niben, aYesu igol nalo seJu gail tobaŋ kelean todaŋ, səkad nədaŋan am. Igol tomaienən hən b̄igol nalūvoh toru enan arukad natəmat, arosua, nalūvoh veveu sua len gai. ¹⁶Len nəmatan san len nəhai balbal, aYesu igol nalūvoh eru enan arosua ale igol arukad navoivoian mai aGot len natəmat. Len nəhai balbal ehum togol na-mətahun-buni-an səlaru imat, nalūvoh eru enan arsamətahun gəlar gabag am. ¹⁷Egəm kel ur natəmat enan mai gamit mətsavi Ju məttoŋ a tut dani, ale ikel uri mai ginamit am namtovi Ju namtosuh pəpadaŋ.⁸ ¹⁸Len nəsa aKristo togole, gidat p̄isi, naJu mai nametb̄os gail, datoləboi datb̄egəm hən aTata Got len aNunun tosua ŋai.

¹⁹Imaienən, mətsavi metb̄os am, mətsavi vanuan naut a tut. Be mətovi galevis len alat siGot. Mətovi vanuan gail len nəbathudud siGot. ²⁰Gidat dattokad nadəlomian, datohum naim nəvat san, gai toum həni len nəpau-desen tovi ahai pispisul mai ahai kelkel ur gail. Ale aKristo aYesu səbon evi nəvat togol naim nəvat tohav mai tonor. ²¹Nasub̄ esuhud hən gidato hən datb̄ibon maii len naim, hən naim enan b̄evi məhat hən b̄egəm vi naim siNasub̄ tolo. ²²Len aKristo, gamit am mətsavi Ju, aKristo esuhud hən gamit hən mət̄ibon maii len naim toum həni, hən b̄egəm vi naim aGot totohtoh lan len aNunun.

Nauman siPol m̄os alat ləsavi Ju

3 ¹Bathut natenan, ginau, aPol, nutoh len naim bəbaŋis sil notoum seKristo, aYesu, husur nukel ur na-kel-uri-an san tovoi mai gamit mətsavi Ju.

²Suṃan məttoŋəsəloŋ həni tia, aGot, len navoian san, itabtabuh len ginau hən nəbeum m̄os gamito. ³Hum nototos kəkereh həni a m̄o tia, aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an san tosusuah mai ginau. ⁴Nəboŋ mət̄bēvuruŋ nəsa notomadhatosi, dereh mitinau səhot naləboian sagw hən nə-nau-utaut-an enan husur aKristo. ⁵AGot sakel vəhoti mai naur

⁸ 2.17 Isa 57.19

ta sutuai, be gagai, len aNunun, ikel vəhoti mai ahai pispisul mai ahai kelkel ur san gail. ⁶Nə-nau-utaut-an san tosusuah imaiagai ke: Len na-kel-uri-an tovoi lotodəłomi, alat ləsavi Ju mai naJu gail loṗitṗitoṽ. Galit ṗisi lukad natit ṗisi aGot totəgau gati ṗos anatan gail. Naluṽoh eru en ṗisi losua hum niben aKристо, lukad bōnbōn hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan aGot tokel gati a ṗo, ale tosarpoh len aKристо aYesu.^h

⁷Len na-voi-buni-an aGot toviol kəmas həni mai ginau len nədaṗan san, nogəm vi vanuan nauman san hən nəḃikel na-kel-uri-an tovoi ṗosi. ⁸Ginau novi ut kəmas səhor nəvanuan ṗisi lotovi siGot. Be naut kəmas natenan, len navoian aGot toviol kəmas həni, ilekis hən ginau hən nəḃikel mai gamit mətsavi Ju, hən na-kel-uri-an tovoi ke, aKристо tovi nəkadun navoian gail topul van van datsaləboi datḃeləboi səhoti. ⁹Ale aGot togol navile a pan mai natit ṗisi, ilekis hən ginau hən nəḃigol nəvanuan ṗisi ləḃeləboi husur nə-nau-utaut-an egaii san, nə-nau-utaut-an tosusuani sutuai len natuḃatan. ¹⁰Gagai aGot igol tomaianan hən ḃēṽusan namitisa u tiltile san gail hən nəmauran tonor van hən alat lotoil a ṗo mai alat lotokad nədaṗan hən na-il-a-ṗo-an, be savi len navile a pan.ⁱ Ale dereh leris ləboi namitisa u en san hən nəmauran tonor nəboṗ ləḃeris alat siYesu. ¹¹Enan evi nə-nau-utaut-an siGot sutuai tia, ale igol isarpoh len aKристо aYesu, aMasta sidato. ¹²Len aKристо mai nadəłomian dattokade lan, datoləboi datḃegəm tabtab, il len nəhon aGot, namətahwan eḃuer. ¹³Imaianan, nukel mai gamit ke sa-nəłomit tetuhath hən na-ləṗon-isa-vəsa-an sagw ṗos gamito. Ao, ivoi hən mətḃēṽiv həni husur evi tarhət samito.

Na-sor-tuṽ-an hən na-ləmas-buni-an

¹⁴Bathut togol natgalen ṗisi, notəṗedur, sor tuṽ vi təban aGot Tata, ¹⁵nəbathudud kavkav san len nəmav mai len navile a pan lotokad nahəsalit lan. ¹⁶Nusor tuṽ ke, len nəyalalan aGot topul həni, mai len aNunun, aGot dereh teviol hən nədaṗan hən məḃidaṗan habat am len nəłomito. ¹⁷Nusor tuṽ ke, bathut məttoriṗ nəłomit lan, dereh aKристо titoh tin len nəłomito. Nusor tuṽ ke, na-ləmas-buni-an tevi nəkadun nəmauran samito hən məḃeləmləmas bun gamit gabag. ¹⁸Nusor tuṽ ke, gamit mai nəvanuan ṗisi siGot, dereh mitikad nədaṗan hən məḃeləboi səhot nəṗosṗosan, nəḃəlavan, nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an hən na-ləmas-buni-an seKристо. ¹⁹Nuke məteləboi na-ləmas-buni-an

^h 3.6 Kol 1.26-27   ⁱ 3.10 Kol 1.16. Nəboṗ toke *alat lotoil a ṗo mai alat lotokad nədaṗan hən na-il-a-ṗo-an be savi len navile a pan*, len nasoruan ta Kris namilen səmasil. Hum ma tovi aṗel mai aḃiltiṗel lotoil a ṗo o lotokad nədaṗan len nəmav. Hum ma tovi natəmat gail lotoil a ṗo o lotokad nədaṗan len naut ideh lotosuh lan. Namilen hum ma tovi gəlar ṗisi. Husur səmasil magenan, naut egai sakel uri ke tovi aṗel o natəmat o gəlar ṗisi.

seKristo tosəhor bun na-ləmas-buni-an ideh am nəvanuan toləboii, hən mətʃepul səsəhov hən nəboruan kavkav siGot.

²⁰Datisal suh aGot! Len nədaŋan san toum len gidato, aGot eləboi ʃigol natit gail səhor masuʋ hən natideh dattoləboi datbeusi həni o datʃinau hən ʃigole. ²¹Gidat dattovi siYesu datisal suh nəyalalan siGot, naur ʃisi lisal suh nəyalalan san len aKristo aYesu vi sutuai sutuai! Ganan!

Nəbonan len niben aKristo

4 ¹Bathut natgalenan, ginau, aPol, lotobaŋis gat ginau sil nauman notogole mōs Nasuʃ, ginau nous gamit ke, naʃisal hən nəmauran samit gail tinor hən nəmauran aGot tolekis hən gamit həni. ²Nələmit temədaʋ, samtinau gamit səbomit ŋai; len natideh mətʃigole hən nəvanuan gail, mətemədaʋ lan; len nə-daŋ-ʃuri-an samito, mititoh mədaʋ tebəlav; len na-ləmas-buni-an, mitidaŋ ʃur naʋide tiltile mai nəboruan tiltile samit gabag.^j ³ANunun aGot igol mətosua. Len nədaŋan samit ʃisi, mətətəgau gat nəbonan en məttokade len natəmat. ⁴Gidat dattovi siYesu datumaiegai: Datovi niben aKristo tosua ŋai, datukad aNunun aGot tosua len gidato. Ikad nə-vatvat-viri-an tosua, aGot tokis gidat mōs datʃikade. ⁵Ikad aMasta tosua ŋai, nadələmian tosua lan mai nəbaptaisan tosua lan. ⁶Ikad aGot tosua, aTəmadat toil a mō hən gidat ʃisi, toum len gidat ʃisi, totoh tin len gidat ʃisi.

⁷Be aKristo eviol kəmas hən naviolan mai gidat ʋisusua. Epəpəhun naviolan galenan tonor hən naləŋonian san. ⁸Bathut enan, natosian siGot ike,

“Nəboŋ tovi məhat vəbar naut a məhat buni,
alat gai tosəhor galit len nabiltibalān, esəhar galit lovi slev san.
Eviol hən naviolan gail mai nəvanuan gail.”^k

⁹Nəboŋ natosian enan toke “evi məhat,” namilen ke, a mō aKristo evi pan vi lan navile a pan. ¹⁰AKristo tovi pan, evi gai tovi məhat, tovi məhat səhor nəmav hən ʃepul len natit ʃisi. ¹¹Natosian enan ikele am ke, aKristo “eviol hən naviolan gail mai nəvanuan gail.” Ale eviol hən natgalegai mai nəvanuan san gail ke: galevis ahai pispisul gail, galevis ahai kelkel ur gail, galevis hən ləʃikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu len naut tiltile gail, ale galevis hən ləʃeil a mō, kətkəta təban alat siYesu, mai galevis am ahai ʃusan gail.^l ¹²Igol natenan hən ləʃeutaut hən nəvanuan san gail mōs nauman hən na-vi-tarhəte-an, hən alat lotovi niben aYesu, ləʃidaŋ am len aKristo. ¹³Timaienan vəbar gidat ʃisi datʃikad nəbonan len nadələmian mai naləboian husur aNatun aGot, hən datʃegəm matmatu am vəbar datʃesumān aKristo len nəboruan san tonor buni. ¹⁴Imaienan asike datosuṃan atuhlahutai am lotogəgel hən nənanuan

^j 4.2 Kol 3.12-13   ^k 4.8 Psa 68.18   ^l 4.11 1Kor 12.28

salito. Lohum nəwag, nəlan mai nətas tobarbar həni. Asike datupair husur nəpusanan tiltile. Asike datohusur nəvanuan gail lotokad namitisau hən nagəgərasan lotoke ləbēgəras gidato len nalibliboŋan hum tokitin, be savi nakitinan. ¹⁵Avil len na-ləmas-buni-an datekitin mai gidat gabag, datimatmatu am tabtab hən datbesuŋan aKristo len natit p̄isi datbigo-
le, husur aKristo tovi nəkadhute, nəvanuan san gail lovi niben. ¹⁶Len na-il-a-ŋo-an san igol nəvanuan san gail luḃon gəm sua, hum nənau p̄isi lotoudud mai nahudhut niben gail p̄isi.^m Nəboŋ nahudhut niben lotogol nəsa tonor hən ləbigo-
le, len na-ləmas-buni-an, losusupah hən ləbigol niben kavkav ḃimaur, ḃetibau am.

Nəboruan veveu len aKristo

¹⁷Imagenan, len nahəsən Nasuḃ nusor idaŋ mai gamito, nokəmaiegai ke: Samtitoh am suŋan alat lotokad nadəlomian len nagot gəgəras gail. Lodədarŋabu, nənauan salit evi naut kəmas. ¹⁸Nəmarginobut ikabut gol naləboian salito, ale lutoh a tut dan nəmauran siGot husur natətanən topat len galito, bathut nəkadulit iḃonḃon. ¹⁹Natideh lotogolgole nahu-
rulit səsa lan. Ludaḃ hən nəvide naitian taḃtaḃor ḃiwol hən nəmauran salito, lohusur təməhav hən nəvide tiltile lotob̄iŋḃiŋal.

²⁰Be enan savi nəp̄isal seKristo tohum məttoləboi səhoti. ²¹Nəboŋ gamit məttosəsəloŋ hən nakelean husur aKristo, mətorin̄ nəlomit lan, ale loḃusan gamito hən nakitinan topat len aYesu. ²²Nəvide hən nəmauran məttokade ta ḃo, naləŋonian lotosa, lotogəras gamito, lomədas nəmauran enan. Imaienan, mitikol bulani dan gamito.ⁿ ²³Mitidaḃ hən aNunun aGot bigol məḃbiveveu len nənauan samito mai nəlomit. ²⁴Mitimasgəm vi vanuan veveu gail məḃbikad nəboruan veveu aGot toum həni hən məḃbesuŋan gai. Imagenan, mitinor kitin, toh a tut dan nəsaan len nəvide aGot tohəhəḃur həni.^o

²⁵Imaienan, mitinoŋ hən nalibliboŋan, mitikel nakitinan mai gamit gabag, husur gidat ḃisusua nahudhuben aYesu, datosua ŋai.^p ²⁶Len nəlol paŋpaŋ samito, samtigol nəsaan. Sa-nəlomit tipaŋpaŋ teḃəlav. Namityal satimasur lan,^q ²⁷hən natəmat asike ḃikad kas naut ideh len nəmauran samit gail. ²⁸Nəvanuan vənḃənah sateḃənah am, be ivoi ke teum tidaŋ, teum hən natit tovoi hən nəḃəlan gabag, hən ḃələboi ḃikad natit hən ḃeviol həni mai alat lotoḃidol. ²⁹Nasoruan ideh tomədas nəvanuan, samtikele. Satevivile len nabuŋomito. Mitikel nasoruan tovoi ŋai, hən ḃesusupah mai nəvanuan, gol nadəlomian salit ḃidaŋ am. Mitikel nasoruan tonor hən ləḃələboii mai tovi tarhəte sivan ideh am ḃəsəsəloŋ həni.

^m 4.16 Nənau evi nastriŋ gail len niben nəvanuan. Galevis lorusan niben, len galevis am nəda igam husuri.   ⁿ 4.22 Kol 3.9   ^o 4.24 Gen 1.26-27; Kol 3.10   ^p 4.25 Zec 8.16
^q 4.26 Psa 4.4

³⁰Len nāvide samito samtigol aNunun aGot n̄olon tisa; husur aGot erin̄ aNunun len gamito, h̄en tota gat nah̄esan len gamito ke m̄attovi esan, van v̄ebar n̄əboŋ b̄igol p̄is n̄əmakuvan samito.^r ³¹Mitinoŋ h̄en na-m̄əta-hun-buni-an, n̄ə-tabulul-bulosi-an, n̄əlol paŋpaŋ, n̄ə-kai-walwal-an, na-sor-m̄ədasi-an h̄en nah̄esan avan ideh, mai n̄əsaan p̄isi. Mitinoŋ h̄en galen p̄isi. ³²Avil mitivoi h̄en gamit gabag, n̄əlomit titan̄is gamit gabag, m̄əterūbat n̄əsaan samit gabag hum, len aKris̄to, aGot torūbat n̄əsaan samito.^s

Mititoh len nām̄ial

5 ¹Imagenan, bathut aGot tol̄emas bun gamit m̄attovi natun gail, miti-gol t̄ətōv̄ h̄en aGot.^t ²Na-l̄emas-buni-an tiwol h̄en gamito, n̄əmauran samit tepul h̄eni. M̄ətesūman aKris̄to tol̄emas bun gidato, toviol h̄en n̄əmauran san m̄os gidato hum naviolan, hum natit gototutumav h̄eni n̄əb̄on tosusau van h̄en aGot.^u

³Be naitian tosa, nāvide tosa totāv̄tāv̄or p̄isi, mai na-l̄əŋon-masū-an h̄en natite t̄əbuer kaskasi len gamito. N̄əsaan tomagalenan l̄əsanor h̄en n̄əvanuan siGot gail. ⁴Sanor h̄en m̄ətb̄ikel nasoruan pah̄sago, na-sor-mel-mel-an mai nasoruan soh̄soh̄ tōbiŋb̄iŋal. Be inor h̄en m̄ətb̄ikel nasipa-an vi t̄əban aGot. ⁵Mitinau l̄əboi natesua ke, n̄əvanuan togolgol naitian tosa, n̄əvanuan togolgol nāvide tosa totāv̄tāv̄or, mai n̄əvanuan tol̄əŋon masūv̄ h̄en natite, alat lotomaienan lod̄ədas l̄əb̄eb̄is len natohan pipihab̄əlan aKris̄to mai aGot. Lod̄ədas l̄əb̄ikad naviolan tovoi aGot tot̄əgau gati m̄os n̄əvanuan san gail. (N̄əvanuan lotol̄əŋon masūv̄ h̄en natite, lulotu h̄en natit lotol̄əŋon masūv̄ h̄eni. Eḡəm vi got salito, evi nagot ḡəḡəras.)

⁶Alat lotoke n̄əsaan galenan savi natideh, saleḡəras gamito h̄en nasoruan tomaienan nakitinan tōbuer lan. Husur n̄əlol paŋpaŋ siGot dereh tibar alat l̄əsagol n̄əsa tokele sil natgalenan. ⁷Samtitah̄ mai galit len n̄əsa lotogole. ⁸A m̄o m̄ətutoh len n̄əmərgobut, be gagai m̄ətovi siYesu ale m̄ətutoh len nām̄ial. Mititoh hum n̄əvanuan h̄en nām̄ial.^v ⁹Husur nāvit nām̄ial topat len gamito evi navoian, nanoran mai nakitinan gail p̄isi. ¹⁰Mitisāb̄ səhot n̄əsa togol Nasūb̄ toh̄əh̄āv̄ur. ¹¹Nāvide h̄en n̄əmərgobut l̄əsəv̄an h̄en natideh tovoi, m̄ətebulatut dan gail. Ivoi am h̄en m̄ətb̄ikel v̄əhoti ke lotosa.^w ¹²Husur nagolean susuah silatenan evi natit h̄en nahur sasa h̄en avan ideh b̄isor husuri. ¹³Avil n̄əboŋ nām̄ial tōm̄ias natit p̄isi, n̄əvanuan gail p̄isi lol̄əboi l̄əb̄eris nakitinan husuri ke tovoi o tosa. ¹⁴Husur natit p̄isi nām̄ial tōm̄ias gail lumasil len nak̄ətaan sin̄əvanuan p̄isi. Bathut enan ikad nasoruan sua toke,

“Gaiug gotopatmari, gilele,

^r 4.30 Isa 63.10   ^s 4.32 Mat 6.14-15   ^t 5.1 Lev 19.2; Mat 5.48   ^u 5.2 Exo 29.18

^v 5.8 Isa 60.1-3   ^w 5.11 Rom 13.12

gile məhat dan nəmatan,
ale aKristo teñias gaiug.”

¹⁵Imaienan, mətelələgau hən natohan samito. Samtitoḥ suñan alat lototətan hən nəmauran tonor. Avil mititoh suñan alat lotokad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁶Mitigol ke natit p̄isi mət̄bigole teliv nəvanuan gail van hən aYesu, husur len nəboŋ ta daməŋai nəvanuan lusa. ¹⁷Imagenan samtimmel, avil məteləboi səhot nəsa Nasuḅ toləŋoni. ¹⁸Samtetərog hən nəwain toliv gamit van hən nəvide gail lototaṽtaṽor. Avil mətepul hən aNunun aGot. ¹⁹Mətekəkai hususur hən nəḅe gail lotopat len nasoruan siGot mai gamit gabag. Mətekəkai hususur hən nəḅe hən nalotuan gail mai gamit gabag, mətekəkai maienan hən nəḅe aNunun aGot togol gail. Mətekəkai, gol nəḅe len nəlomitō vi təban Nasuḅ.^x ²⁰Mətesipa tabtab vi təban aGot aTata hən natit p̄isi, len nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo.

Alatmisoan gail

²¹Məteriŋ gamito len navələmit gabag husur namətahwan samito len nəyalyalan seKristo.

²²Latpəhaṽut məttolah, məteriŋ gamit len navəlan asoamito hum məttoriŋ gamit len navəlan Nasuḅ. ²³Husur ahaṽut ehum nəkadun asoan, eil a m̄o həni; suñan ŋai aKristo tovi nəkadhute, ale nəvanuan san gail lovi niben, eil a m̄o hən galito. Ilav kuv galit dan nəsaan salito. ²⁴Hum alat siYesu lotoriŋ galit len navəlan aKristo; len nəvide tomaienən, len natit p̄isi, ivoi hən abareab gail m̄au ləberiŋ galit len navəlan ahaṽut salit gail.

²⁵Laluñan məttolah, məteləmləmas bun asoamito suñan ŋai aKristo toləmas bun nəvanuan san gail, toviol hən nəmauran san m̄os galito. ²⁶Igol natenən hən bigol ləbevi esan səḅon ŋai, ləḅinor buni. Len nasoruan siGot igol luvēveu. Ehum nasoruan siGot tovi wai aKristo tolisov galit həni hən ləḅiveveu.^y ²⁷Igol natgalenən hən ḅesəhar nəvanuan san gail hən ləḅevi esan səḅon len namənas. Ike linor buni, liyalyal, səkad namesian o nəḅiŋḅiŋalan o natideh tomagenən lan, səkad natideh tosa avan ideh toləboi ḅikel uri. Nəvanuan san gail lohūm napəhaṽut togomah toḅəhas hən ḅilah, ale tokab vəkab vəsa, səkad natideh tosa lan. ²⁸Imagenan, lalūñan məttolah, mitimasləmləmas bun asoamito hum məttoləmas bun nibemit səḅomito. Nauluñan ideh toləmas bun asoan, eləmas bun gai səḅon. ²⁹Husur səkad avan ideh tomətahun bun niben gabag. Ao, evəŋani, ekətkəta təban, suñan aKristo tokətkəta təban nəvanuan san gail. ³⁰Ale gidat datovi hudhut gail len niben aKristo. ³¹Husur enən, hum natosian siGot toke, “Nauluñan dereh teriŋ atəman mai anan hən ḅeudud mai asoan, ale aregəm sua suñan niben tosua ŋai.”^z

^x 5.19 Psa 33.1-3; Kol 3.16-17   ^y 5.26 Tit 3.5   ^z 5.31 Gen 2.24

³²Ikad natetetan sua totibau tosusuah len natosian enan notomadhato-si gagai. Be nukel mai gamit ke, evi nasoruan keta tohusur aKristo mai nēvanuan san gail. ³³Avil gamito, nukel tasi mai gamit ke, nauluṃan timaslēmāmas bun asoan hum tolēmas bun gai sēbon, ale napēhaṃut timasputsan ahaṃut san len nēnauan san.

Gamit mēttovi lahutai, gamit mēttovi tata gail

6 ¹Lahutai, mitigol husur nēsa atata mai anana artokele len Nasuḃ. Inor hən mētḃigol ḃimaganen. ²Len natosian siGot ike, “Geputsan atēmaṃ mai anaṃ len nēnauan saṃ.” Len nakelean todaṃ gail, enan evi nametēkav tokad na-kel-gati-an. ³Na-kel-gati-an imaiegai ke: gēḃeputsan atēmaṃ mai anaṃ len nēnauan saṃ, “dēreh natoḃan saṃ tivoi, mai gitoh tebēlav len navile a pan.”^a

⁴Tata gail, samtigol naṃide tosa tabtab hən anatūmit gail nēlolit ḃisa van vepaṃpaṃ. Avil mētehis galit hən lēḃiyar husur naḃisal tonor, ṃusan galit ṃos naṃide tonor, naḃusanan eruenan arogēm len Nasuḃ.

Gaiug gotovi slev

⁵Gaiug gotovi slev, gigol husur nēsa amasta saṃ len navile a pan ḃikele. Gemētahw lan, len nēloṃ kitin geputsani len nēnauan saṃ. Gigol husur nēsa amasta tokele hum gotogol husur nēsa aKristo tokele. ⁶Gigol tabtab hēni, savi hən ḃebunusi ṃai, hēhaṃur hən gaiug, be len nēloṃ todaṃ len aKristo, gigole hum naslev san tohusur nalēṃonian siGot. ⁷Len nēsa gotogole, timaur mētaṃ hum gotogole ṃos Nasuḃ savi hən nēvanuan gail. ⁸Golēboii ke Nasuḃ dēreh teviol hən nakonḃurḃuran mai gidat ṃisusua hən navoian dattogole, naut kēmas datovi slev o datsavi slev.

⁹Gaiug gotovi masta, gigol timagenan; gigol tivoi hən naslev saṃ gail. Sageḃēhob hən naslev saṃ ke asike ḃigol husur nalēṃonian saṃ gigol tisa hēni. Nau gati ke gaiug mai galito mētukad aMasta tosua ṃai totoh len nēmay, ale naṃide san epitoṃ van hən nēvanuan ḃisi, ideh satile.^b

Nahurabat nēbalan siGot

¹⁰Ikad nasoruan namēkot. Len Nasuḃ mai len naḃiltidaṃan san, gaiug gidaṃ tabtab! ¹¹Gerij ḃis nahurabat nēbalan siGot len gaiug hən gēḃeil gēgat, naut kēmas nēhai tata setēmat gail mai nagērasian san gail. ¹²Husur datsēbal mai nēvanuan lotokad nibelito. Avil datūbal mai alat lotoil a ṃo, mai alat lotokad nēdaṃan hən na-il-a-ṃo-an datsalēboi datḃeris gail. Datūbal mai aḃiltidaṃan gail hən nēmargobut hən navile eg a pan mai nanunun nēmargobut gail, natēmat gail len namēsav.

^a 6.3 Hən naves 2-3, Exo 20.12; Deu 5.16. Ike: *Putsan atēmaṃ mai anaṃ len nēnauan saṃ hən natoḃan saṃ ḃivoi, mai hən gēḃitoh ḃebēlav len navile a pan.* ^b 6.9 Deu 10.17

¹³Imagenan gerin nahurabat nəḃalan siGot kavkav len gaiug. Ale len nəḃonj nəsaan, dereh geləḃoi gəḃidanj ḃur alatenan lotokad nədaŋan hən nəsaan nəḃonj ləḃiḃal mai gaiug. Ale nəḃonj nəḃalan ḃinoŋ, dereh geil gəgat sal. ¹⁴Imaienan, geil gəgat. Gepitavis nəhau tutuḃ hən nakitinan. Ale gesun nahurabat nəḃalan hən nanoran, hum nasoltia torin nahurabat metəlai len nəmabun hən ḃipat gol niben.^e ¹⁵Ale len nariem, gevəlas naributbut hən nautautan togəm len na-kel-uri-an tovoi hən natəmat dattokade mai aGot.^d ¹⁶Akis gipat nadəlomian hum nasilt tovi nahudhut nətarhai topat gol gaiug hən gəḃeləḃoi gəḃigol nəwei setəmat ḃisi lotopaŋ ləḃimat.^e ¹⁷Goləḃoii ke aGot ilav kuv gaiug dan nəsaan saḃ, ale nə-lav-kuvi-an enan ehum nabəhad nəḃalan gotorinji len nəkaduḃ. Lav naḃu nəḃalan seNunun aGot tovi nasoruan siGot hən gəḃiḃal həni.^f ¹⁸Ale len aNunun aGot, gisor tuḃ tabtab hən na-sor-tuḃ-an mai nanjirian tiltile gail. Gehulahul, ale gisor tuḃ tabtab ḃos nəvanuan siGot gail ḃisi. ¹⁹Ale gisor tuḃ ḃos ginau am. Geus aGot ke nəḃonj nəḃisor, tilav nasoruan mai ginau hən asike nəḃemətahw hən nəḃikel natətətan hən na-kel-uri-an tovoi aGot tokel vəhoti. ²⁰Ginau nusor siYesu Kristo, be nutoh len naim bəbaŋis, lubaŋis ginau hən natsen gail sil na-kel-uri-an tovoi notokel uri. Nimaskel uri, sanemətahw. Sor tuḃ ḃos ginau hən nəḃigole.

Nasudəlamian

²¹Nuke məteləḃoi natit ḃisi husur ginau mai nəsa notogole. Ale aTikikus, aḃagw notoləmas buni len nadəlomian, todaŋ len Nasuḃ mai nauman san, gai dereh tikel ur natit ḃisi mai gamito.^g ²²Husur natenan nosəvati van hən gamito, hən ke məteləḃoi natit gail husur ginamito, ale hən ḃigol məteləḃonj ḃivoi am len nəlomito.

²³Wawa gail len nadəlomian, nəlomit tikad natəmat. Ale na-ləmas-buni-an totah mai nadəlomian, aGot aTata mai Nasuḃ aYesu Kristo areviol həni mai gamito. ²⁴AGot teviol kəmas hən navoian mai galit ḃisi lotoləmas bun aMasta sidato, aYesu Kristo, hən na-ləmas-buni-an topat vi sutuai.

^e 6.14 Isa 11.5, 59.17   ^d 6.15 Isa 52.7   ^e 6.16 Mat 6.13; Jon 17.15. *Nasilt* evi nahudhutarhai toḃoḃos lotokabut gole len nahurhubuluk ale gol tomosmos. Imagenan nəḃonj gotopati eləḃoi ḃipat gol gaiug ale eləḃoi ḃigol nəhab len nəwei ideh topaŋ, ḃimat.   ^f 6.17 Isa 49.2, 59.17   ^g 6.21 Uman 20.4